

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

ΚΩΣΤΑ ΣΗΜΙΤΗ

ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ - ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ

Κ.ΣΗΜΙΤΗΣ: Από το 1963 με ορισμένους φίλους ο πιο γνωστός τότε, ήταν ο Σάκης ο Καράγιωργας, είχαμε ξεκινήσει την προσπάθεια να οργανώσουμε έναν Πολιτικό Ομιλο ο οποίος να εκφράζει τις ιδέες της κεντροαριστεράς και θα αποτελούσε τον πυρήνα για τη δημιουργία ενός σοσιαλιστικού δημοκρατικού κόμματος.

Ιδρύσαμε έτσι τον Ομιλο "Αλέξανδρος Παπαναστασίου" στην διάρκεια αυτής της προσπάθειας είχαμε έρθει σε επαφή με τον Ανδρέα Παπανδρέου. Τον είχα επισκεφθεί μια φορά στο γραφείο του στην οδό Ομήρου και αργότερα δύο ή τρεις φορές στο γραφείο του στην οδό Σουηδίας. Θυμάμαι καλά, ότι σε μία απ' αυτές τις συναντήσεις ήταν μαζί ο Γεράσιμος Νοταράς και ο Σάκης ο Καράγιωργας. Ο Σάκης ο Καράγιωργας τον ήξερε άλλωστε γιατί συνεργαζόταν μαζί του όταν ήταν στο Υπουργείο Συντονισμού, Υφυπουργός Συντονισμού.

Η συζήτηση με τον Ανδρέα αφορούσε τότε ακριβώς την δουλειά την οποία θα έπρεπε να κάνουμε για να έχει ο χώρος της κεντροαριστεράς κάποια προγραμματικά κείμενα. Αφορούσε την ανάλυση ορισμένων ειδικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομικής και κοινωνικής ζωής, θέλαμε να είμαστε ένας πυρήνας σκέψης, ή μια ομάδα σκέψης για όλο αυτό το χώρο τον οποίον εκπροσωπούσε ο Ανδρέας και σ' αυτό υπήρχε σύμπτωση απόψεων.

Εμείς με τον Ομιλο "Αλέξανδρος Παπαναστασίου" είμαστε μία από τις ομάδες η οποία συμπαραστεκόταν, ή είχε μια παράλληλη πορεία με τον Ανδρέα Παπανδρέου. Υπήρχαν τότε και άλλες ομάδες με τις οποίες βρισκόμασταν σε επαφή. Θυμάμαι χαρακτηριστικά συζητήσεις με τον Λευτέρη Βερυβάκη, ο οποίος ήταν σε μια άλλη κίνηση της εποχής.

Αυτές οι επαφές είχαν ως αποτέλεσμα όταν προκηρύχθηκαν οι εκλογές που επρόκειτο να γίνουν το 1967, να αναλάβουν ορισμένα από εμάς να ετοιμάσουν μαζί με ορισμένα πρόσωπα που είχε

υποδείξει ο Ανδρέας ένα σχέδιο προγράμματος για την Ένωση Κέντρου.

Το βράδυ της 21ης Απριλίου 1967, τη νύχτα στην οποία εκδηλώθηκε το πραξικόπημα, είχαμε συγκεντρωθεί στο γραφείο μου στην οδό Ακαδημίας 35. Ήταν εκεί εκτός από τον Καράγιωργα, ο Αντώνης Λιβάνης, ο Σπύρος Παπασπυρόπουλος και άλλοι τους οποίους δεν θυμάμαι τώρα και μ' αυτούς καταστρώσαμε το σχέδιο του προγράμματος, μοιράσαμε μαζί τη δουλειά και αποφασίσαμε το χρονοδιάγραμμα των εργασιών μας.

Τελειώσαμε γύρω στη 1.00-1.30 το βράδυ, πήγα σπίτι μου. Το πραξικόπημα είχε ήδη ξεκινήσει, αλλά δεν αντιληφθήκαμε το βράδυ τίποτε. Τα γεγονότα τα πληροφορήθηκα πολύ νωρίς το επόμενο πρωί.

Ο Ανδρέας τότε, όπως είναι γνωστό, συνελλήφθη και είχα μονάχα μια επαφή οπτική μαζί του, όταν ήταν στις φυλακές Αβέρωφ και εγώ ως δικηγόρος επισκεπτόμουν κάποιους ξένους πελάτες μου που δούλευα ως δικηγόρος και ήταν και αυτοί φυλακισμένοι. Ο Ανδρέας ήταν στο παράθυρο του κελιού του που ήταν προς την οδό Αλεξάνδρας, τον είδα, τον χαιρέτησα, μου χαμογέλασε και αυτό επαναλήφθηκε για ορισμένες φορές τις επόμενες επισκέψεις μου, τις οποίες βεβαίως πύκνωσα για να μπορώ να του δίνω έτσι ένα χαιρετισμό.

Μετά εμείς είχαμε συστήσει μια αντιστασιακή οργάνωση, τη γνωστή Δημοκρατική Αμυνα, όταν αναγκάστηκα να διαφύγω στο εξωτερικό, αφού παρέμεινα περίπου δυό μήνες στην παρανομία στην Ελλάδα, κρυμένος. Βρέθηκα στη Γερμανία, μου τηλεφώνησε ο Ανδρέας στο Ντύσελντορφ όπου ήμουν και κανονίσαμε μια επαφή, η οποία και πραγματοποιήθηκε, αλλά δεν θυμάμαι πάλι πού ακριβώς, γιατί έκτοτε υπήρξαν τόσες πολλές επαφές, ώστε αυτή η πρώτη επαφή να μην διατηρηθεί έντονα στη μνήμη.

Στην πρώτη αυτή επαφή ο Ανδρέας μου πρότεινε και εγώ δέχτηκα, να συμμετάσχω στο ΠΑΚ και να είμαι στο καθοδηγητικό του όργανο, που ήταν το Εθνικό Συμβούλιο.

Στη συνέχεια, συμμετείχα ενεργά στη λειτουργία του ΠΑΚ. Θυμάμαι αλλεπάλληλες συσκέψεις στη Στοκχόλμη, στο Αμβούργο, στο Αθην, στην Μπολώνια, στη Ρώμη. Μαζί του, μαζί με τους άλλους συντρόφους, στόχος ήταν και η κινητοποίηση στο εξωτερικό, αλλά και η οργάνωση της Αντίστασης στην Ελλάδα. Εγώ είχα αναλάβει αυτό

τον τομέα της επαφής με το εξωτερικό και της διασύνδεσης με το εσωτερικό.

Απ' αυτή την περίοδο η ανάμνησή μου είναι πολύ έντονες συζητήσεις. Πώς μπορούμε να προχωρήσουμε μια ουσιαστική αντιστασιακή δουλειά στην Ελλάδα. Έκανα τη διαπίστωση μιας μεγάλης αδυναμίας. Ούτε τα μέσα είχαμε, ούτε τα χρήματα τα οποία ήσαν απαραίτητα. Σπάνιζαν και οι άνθρωποι, και κυρίως δεν υπήρχαν οι εμπειρίες για τέτοιου είδους ενέργειες. Ο Ανδρέας ήταν πάντα πειστικός και προτρεπτικός για να υπάρξουν δράσεις, πολύ σωστά. Αλλά η πραγματικότητα ήταν σχετικά διαφορετική, ήταν αρκετά διαφορετική από τις ελπίδες.

Θυμάμαι πάντα τον ενθουσιασμό του Ανδρέα σ' όλη αυτή την περίοδο, την προσπάθειά του να συνεγείρει, τις συγκεντρώσεις που κάναμε και την μαχητικότητα. Βρισκόμασταν σ' ένα κλίμα έντονης εγρήγορσης και μεγάλης μαχητικής διαθεσης, κλίμα όμως το οποίο δεν μπορούσαμε βέβαια να μετατρέψουμε σε πράξη. Η πράξη έπρεπε να γίνει στην Ελλάδα, και η μεταφορά αυτή του κλίματος στην Ελλάδα, ήταν λόγω των περιστάσεων, ιδιαίτερα δύσκολη.

Τότε στο χώρο εκείνο του ΠΑΚ, υπήρχαν διαφορετικές τάσεις και πολιτικές τάσεις. Η μία τάση ήταν θα έλεγα, καθαρά επαναστατική, να πραγματοποιηθεί μια επανάσταση στην Ελλάδα. Αυτό ήταν τελείως εξωπραγματικό. Δεν μπορούσαμε να κινητοποιήσουμε καν κάποιο κόσμο για ενέργειες οι οποίες θα κλόνιζαν την χούντα. Πώς θα γινόταν επανάσταση;

Η άλλη τάση την οποίαν υποστήριζα εγώ, την υποστήριζαν και πολλοί άλλοι, ήταν ότι εκείνο το οποίο θα έπρεπε να κάνουμε ήταν μια ισχυρή πίεση στη χούντα, συνοδευόμενη βέβαια από ενέργειες στην Ελλάδα, και ταυτόχρονα να προετοιμάσουμε την δημιουργία ενός σοσιαλιστικού κόμματος, το οποίο μετά θα ήταν το κόμμα του χώρου του δικού μας στην μεταπολιτευτική Ελλάδα.

Όταν έπεσε η χούντα, ο Ανδρέας συγκάλεσε μια σύσκεψη στο Βίντερτουλ της Ελβετίας. Εγώ βρισκόμουν τότε στην Ιταλία, και ήρθα από την Ιταλία. Στο Βίντερτουλ αφού συζητήσαμε την γενική εξέλιξη της κατάστασης, αποφασίσαμε ενάντια σε μερικούς οι οποίοι πίστευαν ότι θα πρέπει να συνεχιστεί ο αντιδικτατορικός αγώνας και κατά της κυβερνήσεως Καραμανλή, ότι ο Ανδρέας θα πρέπει να επιστρέψει στην Ελλάδα, ότι μερικοί από εμάς θα πρέπει να κατέβουν πριν για να προετοιμάσουν αυτή την νέα επιστροφή, ότι θα δούμε ποιά θα είναι η εξέλιξη αλλά κύριος στόχος θα ήταν η αποκατάσταση

της δημοκρατίας, η λειτουργία της δημοκρατίας και η συμμετοχή η δικιά μας μ' ένα σοσιαλιστικό κόμμα, με μια σοσιαλιστική παράταξη.

Σύμφωνα με αυτές τις αποφάσεις, επέστρεψα στην Ελλάδα, αν θυμάμαι καλά γύρω στο τέλος Ιουλίου-αρχές Αυγούστου. Επιστροφή που δεν ήταν και τόσο εύκολη, γιατί παρ' όλο που είχε πέσει η χούντα ήδη στο αεροδρόμιο με κράτησαν επί ώρες και είχα αρκετούς μήνες μετά συνεχείς ενοχλήσεις από την ασφάλεια, με τον ισχυρισμό ότι είμαι καταζητούμενος, ότι υπάρχουν βουλεύματα σε βάρος μου, ότι υπάρχουν εντάλματα συλλήψεως κλπ. Ακόμα και στο τέλος του '74 ή αρχές το '75, μου έτυχε να με κατεβάσουν από το αεροπλάνο και να με οδηγήσουν στην ασφάλεια του αεροδρομίου ως καταζητούμενος.

Οι πρώτες εκείνες μέρες μετά την άφιξη του Ανδρέα ήταν μέρες πολύ εντατικής δουλειάς. Θυμάμαι ότι βρισκόμουν σχεδόν κάθε απόγευμα και βράδι στο Καστρί, γιατί συντάσσαμε μαζί με άλλους, την Βάσω Παπανδρέου, τον Κώστα Λαλιώτη, τον Ακη Τσοχατζόπουλο, τη διακήρυξη της 3ης του Σεπτεμβρίου. Τη διακήρυξη δηλαδή την οποία θα έκανε το Σοσιαλιστικό Κόμμα και που πήρε μετά την ονομασία διακήρυξη της 3ης του Σεπτεμβρίου.

Εκεί συζητούσαμε για την οργάνωση του Κόμματος, για το έμβλημα, για την ονομασία. Υπήρχαν διάφορες ονομασίες τις οποίες συζητήσαμε και το ΠΑΣΟΚ ήταν η πρόταση του ίδιου του Ανδρέα αφού είχε ακούσει διάφορες άλλες προτάσεις. Το σχέδιο της διακήρυξης είχε γραφτεί επανειλημμένα πολλές φορές.

Είχα δουλέψει για ένα μεγάλο κομμάτι εγώ προσωπικά, σχεδόν το σύνολο και μετά υπήρξαν επανειλημμένες διορθώσεις από άλλους ανθρώπους, συνεισφορές. Θυμάμαι ότι είχα δώσει το κείμενο αυτό που είχα την ευθύνη σε φιλόλογους, μεταξύ των οποίων και στον Καθηγητή Μανώλη Παπαθυμόπουλο, για να ελέγξουν τις εκφράσεις, την όλη μορφή του κειμένου.

Στις συσκέψεις εκείνες αποφασίσαμε περίπου την Οργάνωση του Κόμματος, ότι θα υπάρχει ένας κεντρικός πυρήνας και δεν θυμάμαι τότε αν λεγόταν Εκτελεστικό Γραφείο, Πολιτικό Γραφείο ή πως ακριβώς λεγόταν. Σχηματίστηκε αυτός ο πυρήνας και με συμμετοχή προσώπων από άλλους χώρους, από την Δημοκρατική Αμυνα και άλλους χώρους και αμέσως μετά την 3η του Σεπτεμβρίου άρχισε εντατικά η δουλειά για τις εκλογές.

Εγώ τότε βρισκόμουν στην Ελλάδα με άδεια από το Πανεπιστήμιό μου στην Γερμανία και έμεινα περίπου μέχρι τον

Φλεβάρη του '75. Είχα αναλάβει όλη την προετοιμασία του εκλογικού αγώνα μαζί με τον Αντώνη τον Λιβάνη. Από τότε ο Γιώργος ο Ταράτσης ασχολιόταν με τα νομικά, εκλογικά κλπ.

Και δουλεύαμε στα γραφεία που είχε το ΠΑΣΟΚ τότε στην οδό Πανεπιστημίου και κάποια γραφεία που υπήρχαν στην οδό Ακαδημίας. Μετά την εκλογή μπήκαν τα πράγματα σε μια πιο ομαλή τροχιά και άρχισαν να λειτουργούν διαδικασίες της Κοινοβουλευτικής Ομάδας, των Οργάνων.

Όπως ξέρουμε όλοι τότε ήταν μια πολυτάραχη εποχή, γιατί υπήρχαν έντονες αντιπαραθέσεις απόψεων, ιδεολογίας, τα πρόσωπα αν και συμφωνούσαν σε μία γενική γραμμή είχαν διατηρήσει σε πολύ μεγάλο βαθμό την αίσθηση μιας αυτονομίας και την αίσθηση ότι πειθαρχία είναι κάτι όχι πολύ θετικό.

Ο Ανδρέας κατάφερε με μεγάλη αποφασιστικότητα, πολλές φορές παρακάμπτοντας διαδικασίες, πολλές φορές επιβάλλοντας την άποψή του, να ομογενοποιήσει τον χώρο και αυτό ήταν ένα μεγάλο επίτευγμα, γιατί έτσι το σύνολο αυτό από πολλά "γκρουπούσκλα" και από πολλές τάσεις, βρέθηκε σε μία ενιαία ομάδα.

Διάρκεσε για αρκετό καιρό ώσπου να γίνει, αλλά έγινε τελικά και έτσι φτιάχτηκε ένα ΠΑΣΟΚ το οποίο είχε μία ενιαία γραμμή, καθοδήγηση, ομοψυχία. Το αποτέλεσμα ήταν ότι μετά τις εκλογές του 1977, άρχισε μία πορεία νίκης, η οποία οδήγησε στην εκλογική νίκη του 1981.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τρία σημεία. Πότε υπήρξαν τα πρώτα σύννεφα στις σχέσεις με τον Ανδρέα;

Κ.ΣΗΜΙΤΗΣ:νομιμοποιημένοι με τον τρόπο εκείνο τον οποίον είχαμε αποφασίσει. Αυτό όχι από τον ίδιο τον Παπανδρέου αλλά από μερικούς παρατρεχάμενους του εκλαμβανόταν πάντα ως προσβολή, αμφισβήτηση του Προέδρου. Γι' αυτό άλλωστε και τα Συνέδρια δεν γίνονταν με τακτικούς ρυθμούς. Θα έλεγα εκ των υστέρων, ανοησίες οι οποίες έβλαψαν το ΠΑΣΟΚ, γιατί δεν εμπέδωσαν στα μέλη την πεποίθηση ότι οι δημοκρατικές διαδικασίες μπορεί να δίνουν καθαρές λύσεις, αυτονόητες πολιτικά. Δημοκρατικές διαδικασίες μπορούν να βοηθούν στην εκπαίδευση των μελών και στην ομογενοποίηση του κόμματος.

Σύννεφα με τον Ανδρέα, υπήρξαν εξ αρχής κατά καιρούς. Εγώ δεν θα έλεγα σύννεφα, όμως. Θα έλεγα διαφορετικές διαφορές απόψεων και ως προς τις πολιτικές εκτιμήσεις της κατάστασης και ως προς τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας. Αυτό ήταν θεμιτό, και

παρ' όλο που μπορεί να προκλήθηκαν ενίοτε γύρω από τα θέματα αυτά κάποιες συζητήσεις η σχέση μου με τον Ανδρέα ήταν πάντα πάρα πολύ καλή. Αναγνώριζε ότι μπορούσε να υπάρχει και άλλη άποψη, αρκεί να ήταν αυτή τεκμηριωμένη. Και δεν υπήρξε ποτέ πρόβλημα, κάποια αμφιβολία ότι θα στηριχθεί η πολιτική του ΠΑΣΟΚ ή όχι.

Ενα τέτοιο πρώτο θέμα που βέβαια δεν προήλθε απ' αυτό, θυμάμαι στη Γερμανία ήταν όταν συνέστησα εγώ ότι ο επικεφαλής του ΠΑΚ πρέπει να αποκαλείται Πρόεδρος του ΠΑΚ και ο επικεφαλής του κόμματος που θα ιδρύσουμε πρέπει να αποκαλείται Πρόεδρος του κόμματος και να μην χρησιμοποιείται ο τότε τρέχον χαρακτηρισμός, αρχηγός. Η προσφώνηση, αρχηγέ. Γιατί αυτό μπορεί μεν να ήταν κάτι συνηθισμένο στην Ελλάδα, αλλά ήταν πια τελείως ασυνήθιστο στις χώρες με τις οποίες κινούμασταν και η προσφώνηση αυτή δημιουργούσε ειρωνικά σχόλια γιατί θύμιζε άλλες εποχές.

Κάποιοι γύρω από τον Ανδρέα, θεώρησαν αυτό το γεγονός αμφισβήτησή του και κρίμα καθοσιώσεως. Τέτοια παραδείγματα ανθρώπων οι οποίοι δεν καταλαβαίνουν τα σημεία των καιρών και δεν προσαρμόζουν το λόγο και τους τρόπους δράσης στους καιρούς, υπήρξαν πολλά και από τέτοιες περιπτώσεις δημιουργήθηκε η εντύπωση, ότι υπήρξε μια συστηματική αντιπολίτευση τον Ανδρέα, πράγμα που δεν είναι αλήθεια.

Εκείνο το οποίο επέμενα και επέμεναν και άλλοι σύντροφοι είναι ότι στο ΠΑΣΟΚ πρέπει να υπάρχει μια ελευθερία κυκλοφορίας ιδεών, ελευθερία έκφρασης γνώμης, ελευθερία συζητήσεων, πάντα μέσα στο κοινό πλαίσιο.

Ενα Κόμμα που δεν λογίζεται, είναι ένα κόμμα που δεν ανανεώνεται. Ενα κόμμα στο οποίο δεν μπορούν να εκφέρουν τα μέλη γνώμη, είναι ένα κόμμα το οποίο χάνει τα μέλη του, χάνει την δυναμική του και χάνει και τη δυνατότητα να αυτοανανεώνεται.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και μια τελευταία ερώτηση. Υπήρχε κάποια στιγμή οξεία κρίση και ειλικρινή αντιπαράθεση με τον Ανδρέα; Δηλαδή που έφεραν τις σχέσεις σας σε ένα λεπτό σημείο;

Κ.ΣΗΜΙΤΗΣ: Όχι δεν υπήρξε ποτέ τέτοιο σημείο και ακόμα τότε στις περιπτώσεις που παραιτήθηκα εγώ από το Εκτελεστικό Γραφείο, παραιτήθηκα το 1987 από την Κυβέρνηση. Οι σχέσεις μας ήταν καλές και μετά από την παραίτησή μου παρέμεινε πάντα φιλική, είχαμε μια διαφορά απόψεων την οποία ο Ανδρέας πιστεύω σεβόταν, όπως και εγώ σεβόμουν το γεγονός ότι αυτός όντας επικεφαλής, μπορούσε να

καθορίζει την πολιτική και εγώ να μην συμμετέχω πια σε όργανα με την πολιτική την οποία δεν συμφωνούσα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Δηλαδή εάν λέγαμε σχέσεις πάθους ή μίσους, τι θα λέγαμε;

Κ.ΣΗΜΙΤΗΣ: Ούτε πάθος, ούτε μίσος.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ψυχρές.

Κ.ΣΗΜΙΤΗΣ: Όχι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πάντως έκανε στον κόσμο εντύπωση, ότι τώρα με την κηδεία δείχνει μια εικόνα...

Κ.ΣΗΜΙΤΗΣ: Εγώ ήμουνα συνδεδεμένος με τον Ανδρέα, αλλά η σχέση μου ήταν πιστεύω κάπως διαφορετική από τις σχέσεις πολλών. Εγώ είχα μια πιο πνευματική σχέση, μια πιο πολιτική, μια σχέση που θα έλεγα είχε περισσότερο να κάνει με την πολιτική ιδεολογία και την διαμόρφωση μιας πολιτικής, παρά με την άμεση μάχη για το...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στελέχους με Πρόεδρο.

Κ.ΣΗΜΙΤΗΣ: Ναι.